

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wolnosc-i-niezawislosc/96879,Rozbicie-ubeckiego-wiezienia.html>

Fot. ze zbiorów własnych IPN

ARTYKUŁ

Rozbicie ubeckiego więzienia

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: ELŻBIETA STRZESZEWSKA 25.11.2022

W nocy z 25 na 26 listopada 1946 r. żołnierze Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość Obwodów Ostrów Mazowiecka i Pułtusk przeprowadzili wspólnie niezwykle spektakularną, zbrojną akcję, w trakcie której uwolniono ok. 65 członków podziemia niepodległościowego, przetrzymywanych w więzieniu w

Pułtusku.

W lutym 1946 r. bezpieka dokonała na terenie powiatu pułtuskiego licznych aresztowań. Zatrzymano 43 mieszkańców powiatu, w tym 25 żołnierzy Obwodu Ruchu Oporu Armii Krajowej (ROAK) krypt. „Maciejka”, z dowódcą Obwodu, ppor. Konstantym Kociszewskim „Plonem”, na czele. Kolejne aresztowania spowodowały, że Obwód praktycznie przestał funkcjonować.

Inicjatorem akcji odbicia członków podziemia niepodległościowego przetrzymywanych w więzieniu UB w Pułtusku był Zygmunt Dąbkowski, zastępca prezesa miejscowego Obwodu WiN.

Odbudowy organizacji podjął się Zygmunt Dąbkowski pseudonimy Orka i Krym, wcześniej działający jako „wtyczka” ROAK w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Pułtusku. W wyniku jego działań w połowie listopada 1946 r. dawny Obwód ROAK krypt. „Maciejka” przekształcił się w Obwód Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (WiN) krypt. „Paulina” podporządkowany Białostockiemu Okręgowi Zrzeszenia WiN.

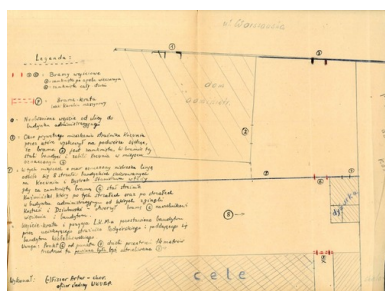
To właśnie Zygmunt Dąbkowski, pełniący wówczas funkcję zastępcy prezesa Obwodu, był inicjatorem akcji odbicia członków podziemia niepodległościowego przetrzymywanych w więzieniu w Pułtusku, utworzonego jeszcze przez zaborców rosyjskich, które od 1864 r. mieściło się w zabudowaniach dawnego klasztoru Reformatów.

Żołnierze Obwodów WiN Ostrów Mazowiecka (krypt. „Otylia”) i Pułtusk (krypt. „Paulina”), uczestnicy akcji na więzienie w Pułtusku przeprowadzonej 25/26 listopada 1946 r. W górnym rzędzie od lewej: Zygmunt Dąbkowski „Krym”, „Orka”, Bolesław Borczyński „Kruk”, Zygmunt Godlewski „Skowronek”, „Kuna”. W dolnym rzędzie od lewej: Stanisław Łanecki „Przelotny”, Jan Kmiotek „Wir”, „Fala”, Jan Rogalski „Guberski” - pośrodku, oznaczony nr 1. Fot. z zasobu IPN

Piwnica w dawnej siedzibie więzienia UB w Pułtusku przy ul. Stare Miasto 2. Z projektu badawczego IPN „Śladami zbrodni”, którego celem jest dokumentowanie śladów zbrodni komunistycznego aparatu terroru dokonywanych w latach 1944 - 1956

Plan sytuacyjny więzienia w Pułtusku sporządzony przez chor. Artura Fiszera, oficera śledczego WUBP w Warszawie. Z zasobu IPN

„Przelotny” uderza

Zgodnie z opracowanym przez Zygmunta Dąbkowskiego planem, w akcji wzięły udział oddziały Obwodu pułtuskiego pod dowództwem Zygmunta Godlewskiego „Skowronka” i Bolesława Borchyńskiego „Kruka” oraz żołnierze Obwodu WiN Ostrów Mazowiecka dowodzeni przez Stanisława Łaneckiego „Przelotnego”, wzmocnieni przez patrol Stanisława Sumlińskiego „Visa” i oddział dyspozycyjny placówki WiN Łochów Jana Rogalskiego „Guberskiego”. Łącznie grupa uderzeniowa i obstawa mogły liczyć do 100 żołnierzy. Dowództwo nad całością akcji objął „Przelotny”.

25 listopada 1946 r., ok. godz. 14, na rynku w

Pułtusk pojawiły się trzy ciężarówki z wojskiem. Później, na chłopskich furmankach, przyjechali do miasta pozostali uczestnicy akcji. Po zmroku większość żołnierzy zajęła uzgodnione stanowiska.

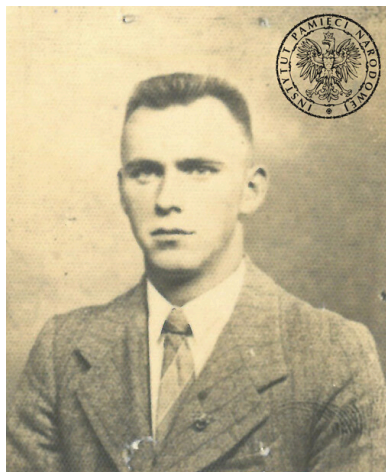
25 listopada 1946 r., ok. godz. 14, na rynku w Pułtusk pojawiły się trzy samochody ciężarowe z wojskiem. Później, na chłopskich furmankach, przyjechali do miasta pozostali uczestnicy akcji. Po zmroku, ok. godz. 19.00, większość żołnierzy zajęła uzgodnione wcześniej stanowiska. Opanowali główne ulice miasta i teren wokół Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej (MO) i PUBP, rozpoczynając ostrzał tych budynków. Zajęli pocztę i zdemontowali centralę telefoniczną, skutecznie odcinając łączność. Następnie obsadzili dwa mosty na kanale uniemożliwiając siłom bezpieczeństwa przeprawę do zachodniej części Pułtuska, która była już w rękach partyzantów.

W tym czasie wydzielona grupa żołnierzy podziemia zajęła budynek zamieszkały przez załogę więzienną. Udali się do mieszkania naczelnika więzienia, Jana Dwornika, którego zmusili do wprowadzenia ich na teren placówki. Widząc naczelnika strażnik otworzył bramę, co pozwoliło opanować więzienie i uwolnić z cel ok. 65 przetrzymywanych w nich więźniów politycznych.

Pułtusk, fragment obecnej zabudowy, w której mieściło się więzienie UB (przy ul. Stare Miasto 2). Z projektu badawczego IPN „Śladami zbrodni”, którego celem jest udokumentowanie śladów zbrodni komunistycznego aparatu terroru dokonywanych w

latach 1944 - 1956

Stanisław Dyga „Niedźwiedź”, „Lew”, „Grzyb” - członek AK i ROAK placówka Obryte pod dowództwem Józefa Kalinowskiego „Kukułki”. Więziony przez UB w Pułtusku. Uwolniony w akcji przeprowadzonej z 25 na 26 listopada 1946 r. Po ucieczce żołnierz oddziałów WiN dowodzonych przez „Kukułkę” i Zygmunta Godlewskiego „Skowronka”. Ujawnił się po ogłoszeniu amnestii w 1947 r., jednak ze względu na zagrożenie ze strony bezpieczeństwa do 1953 r. ukrywał się. Fot. z zasobu IPN

„Okienko” w drzwiach do jednego z pomieszczeń (dawnej celi) w piwnicy w dawnej siedzibie więzienia UB w Pułtusku przy ul. Stare Miasto 2. Z projektu badawczego IPN „Śladami zbrodni”, którego celem jest udokumentowanie śladów zbrodni komunistycznego aparatu terroru dokonywanych w latach 1944 - 1956

Wyroki na ubeków

W wyniku akcji zginęło trzech członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (Zygmunt Kocięcki, Józef Sobiecki, Michał Szczerbatych) oraz funkcjonariusz MO Stanisław Twardowski. Ponadto za szczególne okrucieństwo w stosunku do więźniów zlikwidowano trzech strażników więziennych: Edwarda Dziubłowskiego, Kazimierza Kostunia i Czesława Brzezińskiego.

Za szczególne okrucieństwo w stosunku do więźniów zlikwidowano trzech strażników więziennych: Edwarda Dziubłowskiego, Kazimierza Kostunia i Czesława Brzezińskiego.

W czasie walk zginął jeden członek podziemia – Tadeusz Zdanowicz „Góra”, a w wyniku tragicznego w skutkach zamieszania pod koniec akcji ciężko ranny został Stanisław Łanecki, który zmarł niedługo później i został pochowany na cmentarzu w Długosiodle.

Oddział opuścił miasto w zwartej grupie, wraz z uwolnionymi więźniami, zabierając ze sobą rannego „Przelotnego”, a także zdobytą broń i amunicję oraz zarekwirowaną z kasy i depozytów więziennych gotówkę. Większość uwolnionych udała się na teren powiatu ostrowskiego, część do wsi Szyszki, a stamtąd na teren

powiatu ciechanowskiego. Pościg przeprowadzony przez grupę operacyjną Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego nie przyniósł żadnych rezultatów.

Drzwi do jednego z pomieszczeń (dawnej celi) w piwnicy w dawnej siedzibie więzienia UB w Pułtusku przy ul. Stare Miasto 2. Z projektu badawczego IPN „Śladami zbrodni”, którego celem jest udokumentowanie śladów zbrodni komunistycznego aparatu terroru dokonywanych w latach 1944 - 1956

Edward Dziubłowski (po lewej) i

Kazimierz Kostuń - strażnicy w więzieniu w Pułtusku, zabici w czasie akcji przeprowadzonej z 25 na 26 listopada 1946 r. Fot. z zasobu IPN

Jan Dwornik, od 1942 r. członek Gwardii Ludowej, później podporucznik Armii Ludowej, pseudonim Czarny Janek; w latach 1945-1948 funkcjonariusz organów bezpieczeństwa publicznego, w 1946 r. naczelnik więzienia w Pułtusku. Fot. z zasobu IPN

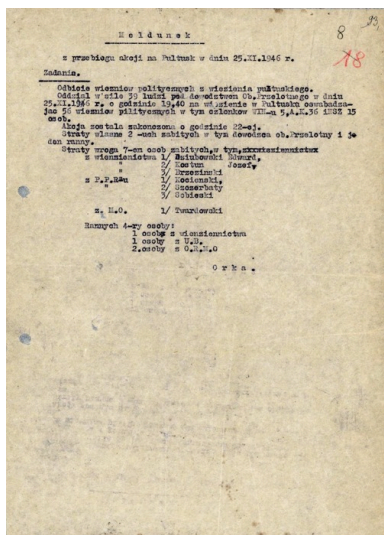
W okresie późniejszym bezpierce udało się schwytać jedynie kilku uwolnionych więźniów, którzy powrócili do domu. Aresztowano także dwóch uczestników akcji, Kazimierza Rasińskiego i Antoniego Wiśniewskiego, którzy 11 stycznia 1947 roku zostali skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy (WSR) w Warszawie, na sesji wyjazdowej w Pułtusku, na karę śmierci, gdyż, jak stwierdzono:

„(...) obydwaj oskarżeni brali udział w napadzie, który zakłóca spokój i porządek i godzi w żywotne interesy Państwa. Z tych względów celem zapewnienia spokoju [sąd] uznał za jedyną karę którą orzekł w sentencji

wyroku”.

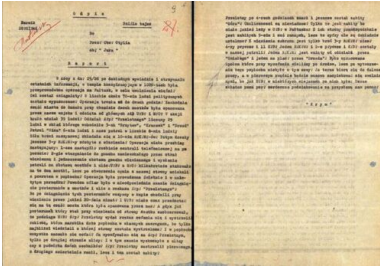
Dodatkowym skutkiem akcji było aresztowanie Jana Dwornika, naczelnika więzienia, oraz strażników pełniących służbę w trakcie napadu. Po przeprowadzeniu śledztwa, WSR w Warszawie 13 lutego 1948 r. skazał strażników na kary pozbawienia wolności od 1 roku do 5 lat więzienia za zaniedbanie obowiązków służbowych i umożliwienie „bandzie zdobycie więzienia”, a także za niepowiadomienie „władz bezpieczeństwa o dokonanym napadzie na więzienie”, przy czym na mocy amnestii z 1947 r. wyroki te zostały darowane skazanym w całości. Jana Dwornika, „z braku dowodów winy”, uniewinniono.

W zasobie Archiwum IPN zgromadzono liczne materiały archiwalne, dzięki którym możliwe jest odtworzenie przebiegu akcji żołnierzy WiN na więzienie w Pułtusku. Informacje dotyczące tego wydarzenia można odnaleźć w dokumentacji operacyjnej organów bezpieczeństwa, w aktach śledczych (w tym dotyczących śledztwa przeprowadzonego przeciwko Janowi Dwornikowi i innym), sądowych i więziennych, jak również w dokumentacji administracyjnej wytworzonej przez organa bezpieczeństwa w trakcie ich działalności.

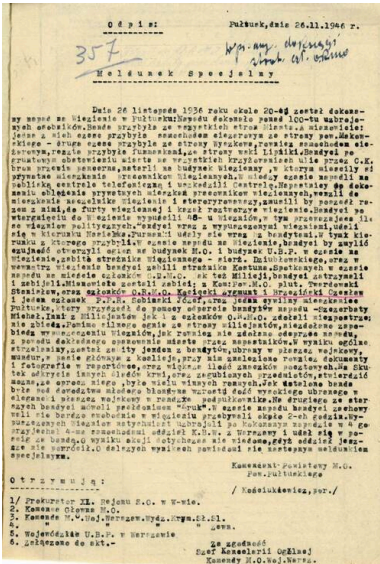

Meldunek z przebiegu akcji na Pułtusk z 25 na 26 listopada 1946 r. sporządzony przez Zygmunta Dąbkowskiego pseudonimy Krym,

Orka. Z zasobu IPN

Opis raportu z 28 listopada 1946 r. złożonego przezowsi Obwodu WiN Ostrów Mazowiecka krypt. „Otylia”, por. Hieronimowi Piotrowskiemu pseudonim Jur, przez Zygmunta Dąbkowskiego pseudonim Krym, Orka. Z zasobu IPN

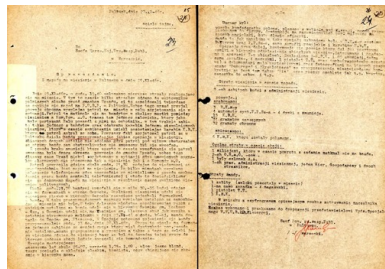

Opis meldunku specjalnego w sprawie akcji na więzienie w Pułtusku, sporządzonego przez por. Andrzeja Kościukiewicza, komendanta powiatowego MO w

Pułtusku w latach 1945-1948.

Pułtusk, 26 listopada 1946 r. Z

zasobu IPN

**Sprawozdanie z akcji na więzienie
w Pułtusku z 25 na 26 listopada
1946 r., sporządzone przez Jana
Marzeckiego, szefa PUBP w
Pułtusku. Pułtusk, 27 listopada
1946 r. Z zasobu IPN**

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ